

MİHAİL AFANASYEVIÇ BULGAKOV
Usta ile Margarita

Мастер и Маргарита

© Önsöz: Ellendea Proffer, “The World According to Bulgakov”,
Bulgakov: Life and Work, Ardis, Ann Arbor, 1984.

© Sonsöz: Ellendea Proffer, “Bulgakov’s The Master and Margarita:
Genre and Motif”, *The Master & Margarita: A Critical Companion*,
ed. Laura D. Weeks. Evanston, Illinois: Northwestern University
Press, 1996.

Önsöz ve sonsözün hakları Ash Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
alınmıştır.

İletişim Yayınları 2509 • İletişim Klasikleri 111

ISBN-13: 978-975-05-2228-4

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Emrah Serdan, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Boris Kustodiev, “Bolşevik”, 1920

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelicink Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MİHAİL AFANASYEViÇ BULGAKOV

Usta ile Margarita

Мастер и Маргарита

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

ELLENDĒA PROFFER'İN ÖNSÖZ VE SONSÖZÜ
VE YAZARIN MEKTUPLARIYLA

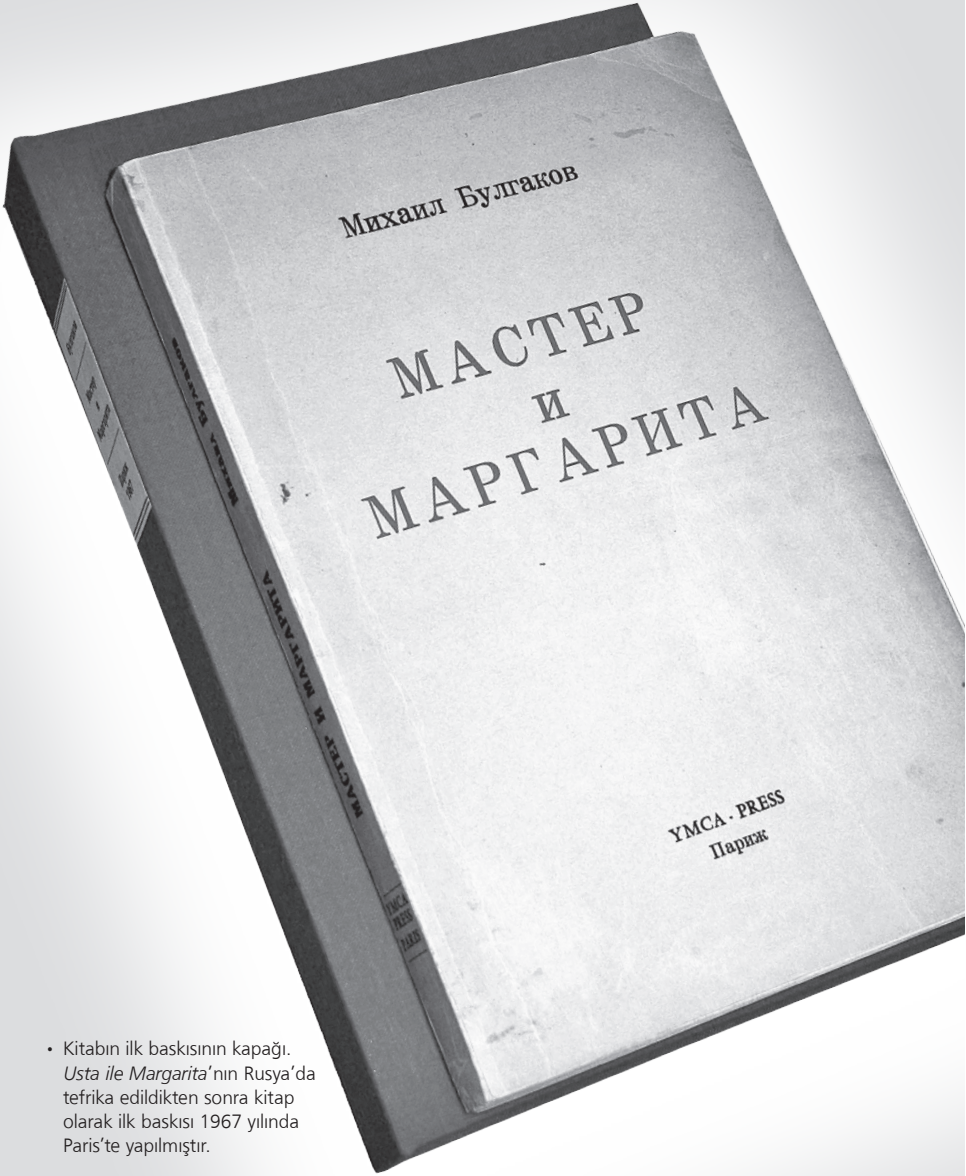
MIHAİL AFANASYEViÇ BULGAKOV 15 Mayıs 1891 tarihinde Ukrayna'nın Kiev şehrinde dünyaya geldi. Annesi Varvara Mihailovna Pokrovskaya öğretmen, babası Afanasiy Ivanoviç Bulgakov ise Kiev İlahiyat Akademisi'nde hocaydı. Bulgakov'un iki büyükbabası da Ortodoks rahibiydi. Babası Afanasiy, 1907'de bir böbrek hastalığına yakalanarak hayatını kaybetti; annesi tekrar evlendi. Annesinin ikinci kocası İvan Pavloviç Voskresenski doktordu: Bulgakov'un üniversite hayatına ve dine olan mesafesine etkisi büyüktür, buna rağmen Bulgakov doğüstüne olan merakından hiç vazgeçmemiştir. Bulgakov, İlk Aleksandrov Lisesi'ni bitirdikten sonra Kiev Üniversitesi'nde tıp okudu. Yetenekli bir piyanist olan Tatiana Nikolayevna'yla evlendi. Birinci Dünya Savaşı sırasında cephe ve taşra hastanelerinde hekimlik yaptı. Buradaki deneyimleri *Genç Bir Köy Hekimi* (1927) eserini etkilemiştir. Savaş yıllarında başlayan morfin bağımlılığını eşinin yardımlarıyla yendi ve savaş bittikten sonraki yıl tam zamanlı yazar olmaya karar verdi. 1921'de Moskova'ya taşındı ve Halkın Eğitimi Müdürlüğü'nün edebiyat dairesinde çalışmaya başladı. Ukrayna'daki bir Beyaz Rus ailenin 1914-1921 arasındaki hayatını anlatan *Beyaz Muhafız* (1925) romanını bu sırada yazmaya başladı. Romanın ilk iki kısmını *Rossiya* (Rusya) dergisinde yayımladıysa da, üçüncü kısım yayımlanamadan dergi kapandı. Bu sırada ilk eşinden ayrıldı ve Ljubov Evgenevna Belozerskaya ile evlendi. 1924 yılında yazdığı bilimkurgu hikâye *Ölümcül Yumurtalar* gizli polise "Kızıl hükümete yapılmış arsız bir iftira" olarak şikâyet edildi. Ertesi yıl yazdığı *Köpek Kalbi* (1925) ise bilimkurgu kisvesinde bir Sovyet hayatı eleştirisiydi ve basılamaz kabul edildi. Moskova Sanat Tiyatrosu'yla çalışmaya başlayan Bulgakov, 1928 yılına kadar Moskova'da üç başarılı oyun sahnelemiştir: "Zoya'nın Dairesi", "Kızıl Ada" ve *Beyaz Muhafız*'dan uyarladığı "Turbin Günleri". Dönemin "Martı"sı kabul edilen oyun Beyaz Ordu'yu iyi bir şekilde resmettiği için şimşekleri üzerine çekse de, Stalin'in en sevdiği oyunlardan biriydi. 1929 yılında yasaklandı, 1932 yılında tekrar repertuara alındı. 1931 yılında "Adem ile Havva" oyununu yazan Bulgakov, ertesi yıl "Margarita"ya ilham kaynağı olacak Elena Sergeyevna Şilovskaya ile tanıştı ve kısa süre sonra evlendi. Bulgakov'un 1930'larda çoğu eseri yayımlanmamıştır: "Zoya'nın Dairesi" (1926), "Kızıl Ada" (1928) yasaklandı. Rusya'dan kaçan Beyaz Rusları konu alan "Kaçış" (1928) daha sahnelenmeden yasaklandı. Çaresiz Bulgakov, yurtdışına yerleşmek için devletten izin istedikten sonra Stalin'den bir telefon aldı. Stalin'in teklifiyle Moskova Sanat Tiyatrosu'nda çalışmaya başladı ve 1936 yılına kadar burada kaldı. Stalin'in 60. doğum günü için sipariş edilen "Batım" (1939) isimli oyunu sansür heyetinden geçtiyse de, Stalin tarafından reddedildi. Bulgakov, en ünlü eseri olacak *Usta ile Margarita*'yı yazmaya 1928'de başladı, ancak yayımcılardan ve devletten gördüğü baskı yüzünden kitabı yayımlatamadı ve ölümüne kadar üzerinde uğraşmaya devam etti. Bulgakov irsi bir böbrek hastalığı yüzünden 10 Mart 1940'ta hayatını kaybettikten sonra Sovyet Yazarlar Sendikası tarafından bir cenaze töreniyle uğurlansa da, yıllar boyunca "Sovyetliği şüpheli" bir yazar olarak kabul edilmiştir. "El yazmaları yanmaz" diyen şeytan karakterinin öğütlediği gibi, Bulgakov tüm çabalara rağmen tarihten silinmedi; bugün yalnız Rusya'nın değil, dünya edebiyatının en büyük yazarlarından biri olarak kabul ediliyor.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ	19
ÖNSÖZ	
BULGAKOV'A GÖRE DÜNYA / ELLENDEA PROFFER.....	27

Usta ile Margarita

<i>Birinci Bölüm</i>	47
<i>İkinci Bölüm</i>	289
<i>Sonsöz</i>	483
SONSÖZ	
BULGAKOV'UN <i>USTA İLE MARGARİTA</i> 'SINDA JANR VE MOTİF / ELLENDEA PROFFER.....	497
BULGAKOV'UN ROMANA İLİŞKİN MEKTUPLARINDAN SEÇMELER.....	509

- Kitabın ilk baskısının kapağı. *Usta ile Margarita*'nın Rusya'da tefrika edildikten sonra kitap olarak ilk baskısı 1967 yılında Paris'te yapılmıştır.

Birinci Bölüm

1

KİM OLDUĞUNU BİLMEDİĞİNİZ KİMSELERLE ASLA KONUŞMAYIN

İki yurttaş, akşamüzeri bir ilkbahar gününün inanılmaz sıcaklığında Moskova'da Patriarh Göleti kıyısındaydı. Kısa boylu, şişmanca, dazlak, yazlık gri takım elbiseli olanı iyi görünen şapkasını *pirojnoye*¹ gibi elinde tutuyordu; sinekkaydı tıraşlıydı; gözünde siyah, boynuz çerçeveli, olağanüstü boyutlarda bir gözlük vardı. Ekoseli kepini ensesine yatırmış, geniş omuzlu, hafif sarışın, uzun saçlı ötekinin üzerinde bir kovboy gömleği, beyaz, buruşuk bir pantolon, ayağında siyah spor ayakkabılar vardı.

Takım elbiseli olan, kısa adı MASSOLİT² olan büyük Moskova edebiyatçılar birliklerinden birinin başkanı ve kalın bir derginin genel yayın müdürü Mihail Aleksandroviç Berlioz'dan başkası değildi; yanındaki genç ise Bezdomny³ takma adıyla yazan şair İvan Nikolayeviç Ponrev.

1 (Rus.) Yassi, tatlı hamurdan yapılan bir çeşit Rus keki – ç.n.

2 Maskovskaya Assotsiatsiya Litaratov (MASSOLIT), Moskova Edebiyatçılar Birliği – ç.n.

3 (Rus.) Evsiz – ç.n.

Yeni yeşermiş ihlamur ağaçlarının altına geldiklerinde yazarların ilk yaptığı, üzerinde “Bira ve Meşrubat” yazan değişik renklere boyalı bir büfeye koşmak oldu.

Ancak, korkunç sıcak bu mayıs akşamı vaktinin ilk tuhaflığını burada belirtmek gerekiyor: Yalnızca kulübenin önünde değil, Küçük Bronnaya Sokağı'na paralel iki yanı ağaçlı yol boyunca bile tek insan yoktu. Öyle anlaşılıyordu ki güneş Moskova'yı kavurduktan sonra, kupkuru bir sisin içinde Sadovoye çevre yolunun ötesine bir yerlere inmeye başladığında kimse gelmemiştir ihlamurların altına, kimse banklara oturmamıştı, iki yanı ağaçlı yol bomboştur.

“Bir Narzana madensuyu verin bana,” dedi Berlioz.

Büfedeki kadın, nedense alınmış gibi karşılık verdi: “Narzana madensuyumuz yok.”

Bezdomny kısık bir sesle sordu: “Biranız var mıdır?”

Kadın cevap verdi: “Bira akşama doğru gelecek.”

“Peki ne var?” diye sordu Berlioz.

“Kayıslı madensuyu var, ama ılık,” dedi kadın.

“Her neyse, verin, verin, verin!”

Kayıslı madensuyu sarı sarı köpürdü ve ortalık berber dükâmı gibi koktu. Edebiyatçılar kayıslı madensularını içtikten sonra hiçkirmaya başladılar, ücreti ödediler, yüzleri havuza, sırtları Bronnaya Sokağı'na dönük bir kanepeye oturdular. Burada, yalnızca Berlioz'u ilgilendiren ikinci bir tuhaflık oldu. Birden hiçkiriği kesildi Berlioz'un, kalbi hızlı çarpmaya başladı, kalbi bir yerlere kayboldu sanki, sonra geri geldi, ne var ki, kalbine kör bir iğne batıp çıkıyordu. Ayrıca, hiç de aslı olmayan, çok büyük bir korkuya da kapılmıştı; hemen, arkasına bakmadan Patriarh'dan koşarak uzaklaşmak geldi içinden. Kendisini neyin böyle korkuttuğunu anlayamadan, üzgün, bakındı çevresine. Yüzü bembeyaz kesilmişti, mendiliyle alnını sildi, “Ne oluyor bana?” diye geçirdi içinden. “Şimdiye kadar hiç böyle olmamıştım... Kalbim şaka yapıyor bana galiba... anlaşılan fazla yordum onu. Belki de artık her şeyi bırakıp Kislovodsk kaplıcalarına gitmemin zamanı geldi artık...”

Sıcak hava o anda önünde ansızın yoğunlaştı, çabucak, çok

tuhaf görünümlü saydam bir yurttaşa dönüştü. Karşısındaki adamın küçük başında jokey kasketi, üzerinde havaya karışan, ekoseli, kısa ve dar bir ceket vardı... Yurttaşın boyu neredeyse bir sajendi,⁴ ama omuzları dardı; inanılmaz derecede zayıftı, yüzünde de, dikkatinizi çekmek isterim, alaycı bir ifade vardı. Berlioz'un yaşamı, onu olağanüstü olaylara alıştırarak biçimde geçmemişti. Yüzü daha da beyazlaştı, gözleri yuvalarından uğradı, karışık duygular içinde düşündü: "Olamaz!.."

Ama ne yaparsınız ki öyleydi ve saydam, uzun boylu yurttaş, Berlioz'un karşısında yere basmadan, havada sağa sola sallanıyordu.

O anda Berlioz öylesine bir dehşete kapılmıştı ki, gözlerini kapadı. Tekrar açtığına ise, her şeyin bittiğini gördü, serap dağılmış, ekoseli ceket kaybolmuş, ayrıca, kalbine batıp çıkan kör iğne de yok olmuştu.

"Hay aksi şeytan!" diye haykırdı genel yayın müdürü. (Arkadaşına döndü.) "Biliyor musun İvan, biraz önce sıcaktan az kaldı fenalık geçirecektim! Hatta karabasan gibi bir şey gördüm..."

Gülümsemeyi denedi, ama gözlerinde hâlâ bir korku vardı, elleri titriyordu.

Sonra yavaş yavaş sakinleşti, mendilini yelpaze gibi sallayarak serinlemeye çalıştı, arada kayıslı madensuyunu yudumlamasıyla kesilen oldukça canlı bir söyleve "Anlayacağın..." diyerek başladı.

Daha sonra göreceğimiz gibi, söylevi Hz. İsa üzerineydi. Genel yayın müdürü bir süre önce şaire, derginin bir sonraki sayısı için din karşıtı uzun bir şiir ismarlamıştı. İvan Nikolayeviç çok kısa sürede yazmıştı şiiri, gelgelelim genel yayın müdürü şiirden pek hoşlanmamıştı. Bezdomny şiirinin başkahramanını, yani İsa'yı çok karanlık çizgilerle çizmişti; genel yayın müdürünün görüşüne göre şiirin yeniden yazılması gerekiyordu. Ve genel yayın müdürü şimdi şaire asıl hatasını göstermek için şiiri İsa ile ilgili bir çeşit söylev gibi okumuştü. İvan Nikolayeviç'in bu başarısızlığının özellikle neden olduğunu, anlatım becerisinin yeterli olmadığından mı, yoksa yazması gereken ko-

4 (Rus.) 2,13 metre karşılığı eski bir Rus ölçü birimi – ç.n.

nuda bilgisinin azlığından mı olduğunu söylemek çok zor; ama İsa burada sevimli bir figür olarak çizilmemiş olsa da, tam anlamıyla canlı betimlenmişti. Berlioz şaire İsa'nın nasıl biri, iyi mi, kötü mü olduğunun değil, aslında İsa'nın bir kişi olarak hiç var olmadığını, onunla ilgili anlatılanların hepsinin basit yalanlar, uydurmalar, tam anlamıyla sıradan bir masal olduğunu anlatmak istiyordu.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, genel yayın müdürü çok kültürlü biriydi ve konuşmasında, İsa'nın varlığından hiç söz etmeyen eski tarihçilerin, örneğin, ünlü İskenderiyeli Filon'un,⁵ büyük düşünür, tarihçi, Josephus Flavius'un⁶ düşüncelerine büyük bir başarıyla yer veriyordu. Mihail Aleksandroviç bu arada bilgisinin derinliğini göstererek şaire Tacitus Tarihi'nin 15. kitabınının 44. bölümündeki İsa'nın öldürülmesinin anlatıldığı ünlü bölümün kitaba daha sonra yapılan sahte bir eklentiden başka bir şey olmadığını söyledi.

Genel yayın müdürünün anlattıklarını ilk kez duyan şair, yeşil, canlı gözlerini Mihail Aleksandroviç'in yüzüne dikmiş, onu büyük bir dikkatle, kayıslı madensuyuna fısıltıyla küfrederek, arada bir hıçkırarak dinliyordu.

Şöyle diyordu Berlioz:

“Kural olarak, el değmemiş bir bakirenin dünyaya bir tanrı getirmediği Doğulu tek din yoktur. Ve Hıristiyanlar da yeni bir şey uydurmadan, tıpkı öyle, gerçekte hiç olmayan kendi İsalarını yarattılar. İşte bunun üzerinde durmak gerekir.”

Berlioz'un yüksek tonda tenor sesi iki yanı ağaçlı bomboş yolda yankılanıyordu; Mihail Aleksandroviç'in ancak bilge bir kişinin boynunu kırmaktan korkmayarak dolaşabileceği labirentlerin derinlerine indiği ölçüde, şair daha çok ilginç şeyler ve Yerin Göğün oğlu Mısır tanrısı Osiris üzerine, Fenike tanrısı Tammuz üzerine, Marduk üzerine, hatta bunlardan çok daha az bilinen, bir zamanlar Meksika'da Azteklerin pek sevdiği korkunç tanrı Huitzilopochtli üzerine birçok şey öğreniyordu.

5 Filon (M.Ö. 25 - M.S. 50), Ortodoks Yahudi filozof. Yahudi-Hıristiyan düşüncesini birleştirmesiyle ünlüdür – ç.n.

6 Flavius Josephus (37-100), Yahudi tarihçi – ç.n.

Bu arada Mihail Aleksandroviç şaire Azteklerin hamurdan Huitzilopochtli'nin heykelciklerini nasıl yaptıklarını anlatırken, iki yanı ağaçlı yolda biri göründü.

Açıkça söylemek gerekirse, daha sonra, artık iş işten geçtikten sonra, değişik kuruluşlar verdikleri raporlarda bu kişiyle ilgili bilgi vereceklerdi. Bu raporlar karşılaştırıldıklarında ortaya şaşırtıcı bir durum çıkacaktı. Öyle ki, hazırlanan ilk raporda bu kişinin kısa boylu, altın dişli biri olduğu, sağ bacağına aksadığı yazacaktı. Bir ikinci raporda ise gelenin dev yapılı biri olduğu, dişlerinin platin kaplama olduğu, sağ değil sol bacağına aksadığı yazacaktı. Bir başka raporda ise kısaca, adamın herhangi bir özelliğinin olmadığı belirtilecekti.

Bu raporlardan hiçbirinin bir işe yaramadığını kabul etmek gerekir. Her şeyden önce, söz konusu olan kişinin sağ ya da sol ayağı aksamıyordu, kendi de ne kısa boyluydu, ne de dev yapılı; yalnızca uzun boyluydu, o kadar. Dişlerine gelince, evet, dişleri sol tarafta platin kaplamaydı, sağ tarafta ise altın. Gri, pahalı kumaştan bir elbise vardı üzerinde, yabancı malı ayakkabıları elbisesinin rengindeydi. Gri beresini çapkınca kulağının üzerine yattırılmıştı, topuzu fino köpeği⁷ başı gibi bastonunun koltuğunun altına sıkıştırmıştı. Kırkını geçkin görünüyordu. Ağzı hafif çarpıktı. Sinekkaydı tıraşlıydı. Esmerdi. Sağ gözü siyah, sol gözü (nedense) yeşildi. Siyah kaşlarının biri ötekenden yukarıdaydı. Sözün kısası, bir yabancıydı.

Genel yayın müdürüyle şairin oturdukları bankın önünden geçerken şöyle bir bakmıştı onlara, durmuş, birden, iki arkadaşın oturduğu bankın iki adım ötesindeki banka oturmuştu.

“Bir Alman bu,” diye geçirdi içinden Berlioz.

“İngiliz,” diye düşündü Bezdomyi, “yoksa bu sıcakta eldiven takmazdı.”

Bu sırada yabancı, göleti çevreleyen yüksek binalara bakıyordu; buraları ilk kez gördüğü ve çok ilginç bulduğu belliydi. Bakışını Mihail Aleksandroviç'den, artık batmakta olan güneşin ışınlarının evlerin kırık camlarında dağılarak göz kamaştırıcasına yansıdığı üst katlarının pencerelerinden bir süre ayırma-

7 Mephistopheles, Faust'a önce bir siyah fino köpeği olarak görünür – y.h.n.

dıktan sonra camları yavaş yavaş kararmakta olan daha aşağılara indirdi, nedense pek hoşgörülü, gülümsedi, gözlerini kıstı, ellerini bastonunun topuzunun üzerinde kavuşturdu, çenesini de ellerinin üzerine dayadı.

“İvan,” dedi Berlioz, “sen, örneğin İsa’nın, Tanrı’nın oğlunun doğuşunu pek güzel, alaycı anlatmışsın; ancak şu da var ki, Tanrı’nın İsa’dan önce de bir sürü oğlu oldu. Sözgelimi Finikeli Adonis,⁸ Frigyalı Attis⁹ ya da Perslerin Mithra’sı¹⁰ gibi, kısaca söyleyecek olursak, onlardan hiçbiri doğmadı ve hiç var olmadı, bu arada İsa da öyle... Oysa sen onun doğduğunu, yaşadığını, diyelim, büyücülerin, falcıların geldiğini anlatacak yerde, bu söylentilerin saçmalığını belirtmeliydin... Oysa senin öykünde onun gerçekten doğduğu anlamı çıkıyor!”

Bu arada Bezdomny kendisine büyük sıkıntı veren hıçkırığını soluğunu tutarak kesmeyi deniyordu, ama bu çabası hıçkırığını daha acılı, daha yüksek sesli yapıyordu. O anda Berlioz söylevini kesti, çünkü yabancı birden ayağa kalkmış, yazarların yanına gelmişti.

Yazarlar şaşkın şaşkın baktılar ona.

Yabancı değişik bir şiveyle, ama sözcüklerin yapısını bozmadan şöyle dedi:

“Bağışlayın beni lütfen, sizinle tanışmıyorum, ancak, sözünüzü kesmeyi göze aldım... bilimsel sohbetiniz öylesine ilginç ki.”

Bu arada beresini saygıyla çıkarmıştı, öyle ki, iki arkadaşın ayağa kalkıp öne eğilerek saygıya selam vermekten başka yapabileceği bir şey kalmamıştı.

“Evet, daha çok bir Fransız’a benziyor bu,” diye geçirdi içinden Berlioz.

“Bir Polonyalı olmasın?” diye düşündü Bezdomny.

Burada şunu belirtmek zorundayız, yabancı konuşmaya başlar başlamaz şairin üzerinde iğrenç bir izlenim bırakmıştı, Berlioz ise neredeyse hoşlanmıştı ondan, yani hoşlanmış değil de, nasıl demeli... sanki ilginç bulmuştu onu.

8 Suriye-Finike tanrısı Tammuz’un Yunan karşılığı – y.h.n.

9 Eski Anadolu tanrısı, Kybele’nin yoldaşı olarak bilinir – y.h.n.

10 Eski Pers mitolojisinde ışık tanrısı – y.h.n.

Yabancı kibarca, “İzninizle oturabilir miyim?” dedi.

İki arkadaş ister istemez açılıp yer verdiler; yabancı ikisinin arasına büyük bir rahatlıkla oturdu ve hemen söze başladı. Yeşil sol gözünü Berlioz’a çevirip sordu:

“Yanlış duymadıysam, İsa’nın gerçekte var olmadığından söz ediyordunuz, yanılıyor muyum?”

Berlioz kibarca karşılık verdi:

“Hayır, yanılmadınız, özellikle öyle diyordum.”

Sesini yükseltti yabancı:

“Ah, çok ilginç!”

Bezdomnyy “Neyin peşinde bu adam?” diye düşündü, kaşlarını çatı.

Kimin nesi olduğunu bilmedikleri adam sağa, Bezdomnyy’ya dönüp sordu:

“Peki, arkadaşımızın görüşlerini onaylıyor musunuz?”

“Yüzde yüz!” dedi Bezdomnyy.

Tumturaklı bir ifade kullanmak hoşuna gitmişti.

“Harika!” diye haykırdı davetsiz sohbet arkadaşı. Ve nedense pek kurnaz çevresine bakınarak alçak sesini daha da alçaltıp ekledi: “Sizi sıkıyorsam bağışlayın, anladığım kadarıyla, her şey bir yana, ayrıca, Tanrı’ya da inanmıyorsunuz siz?” Korkmuş gibi kırıştırdı gözlerini ve ekledi:

“İnanın, kimseye söylemem.”

Berlioz turistin korkmasına gülümsedi:

“Evet, Tanrı’ya inanmıyoruz. Ve bunu hiç çekinmeden söyleyebiliriz.”

Yabancı arkasına yaslandı, meraktan neredeyse çılgına dönüşen bir sesle haykırdı:

“Ateist misiniz?”

Berlioz gülümseyerek karşılık verdi:

“Evet, ateistiz.”

Bezdomnyy bir an düşündü, öfkelenmişti. “Amma da yapıştı ecnebi kaz!” diye geçirdi içinden.

Şaşkın durumdaki yabancı, başını sağa sola çevirip iki edebiyatçıya bakarak, “Ah, ne harika!” diye haykırdı.

Berlioz diplomatik bir nezaketle karşılık verdi. “Bizim ülke-

mizde ateizmi kimse yadırgamaz. Halkımızın büyük çoğunluğu Tanrı ile ilgili masallara inanmayı uzun zaman önce bırakmıştır.”

Yabancı o anda şöyle bir hareket yaptı: Ayağa kalktı, “İzin verin, bütün içtenliğimle teşekkür edeyim size,” diyerek genel yayın müdürünün elini sıktı.

Bezdomny gözlerini kırpıştırarak, “Neden teşekkür ediyorsunuz?” diye sordu.

Tuhaf yabancı işaretparmağını pek anlamlı bir tavırla kaldırıp cevap verdi:

“Bir turist olarak bana çok önemli bir bilgi verdiğiniz için.”

Önemli bilginin turisti gerçekten çok etkilediği belliydi, çünkü her pencerede bir ateist görmekten korkuyormuş gibi, ürkek gözlerle bakıyordu evlere.

“Hayır, İngiliz değil bu...” diye düşündü Berlioz. Bezdomny ise şöyle geçirdi içinden: “Böyle güzel Rusça konuşmayı nerede öğrendi bu adam? İşte bu çok ilginç!” Ve tekrar çattı kaşlarını.

Yurtdışından gelmiş konuk kısa bir süre endişeli bir şekilde düşündükten sonra,

“Ama”, dedi, “izinizle sorabilir miyim? Tanrı'nın varlığını gösteren, bilindiği gibi, ortada tam beş kanıtın olmasına ne diyebilirsiniz?”

Berlioz pek üzgün, “Ne yazık ki,” dedi, “o kanıtların hiçbirisi işe yaramaz ve insanlık çoktan arşive attı onları. Kabul edin ki, Tanrı'nın varlığına dair kanıtların hiçbirinin mantıkta yeri olamaz.”

“Bravo!” diye haykırdı yabancı, “bravo! Bu konuda çılgın ihtiyar İmmanuel'in¹¹ fikrini tekrarladınız. Ama tuhaf olan şu: Beş kanıtı yerle bir etmiştir İmmanuel, ama sonra, sanki kendiyile alay edercesine, altıncı bir kanıt yaratmıştır!”

Kültürlü genel müdür gülümseyerek itiraz etti:

“Kant'ın delili de inandırıcı değildir. Ve Schiller,¹² Kant'ın

11 Immanuel Kant (1724-1804), Alman idealist filozof. İnsanda içkin olan ahlak bilincinin özgürlüğü, ölümsüzlüğü ve Tanrı'nın varlığını kanıtladığını iddia etmiştir – y.h.n.

12 Friedrich Schiller (1759-1805), Alman şair ve liberal idealist – y.h.n.

bu konuda düşüncesinin yalnızca kölelere yeteceğini söylüyor; ayrıca Strauss¹³ düpedüz gülmüştür bu kanıtlara.” Berlioz böyle derken bir yandan da şöyle düşünüyordu: “Peki ama, kimin nesidir bu adam? Nereden böyle güzel Rusça konuşabiliyor?”

Durup dururken birden beklenmedik biçimde yükseltti sesini İvan Nikolayeviç:

“Bana Kant’tan söz edecekseniz, böyle kanıtlar için onu üç yıllığına Solovki Adaları’na¹⁴ gönderirdim ben!

Berlioz mahcup oldu, “İvan!” diye fısıldadı.

Ancak, Kant’ın Solovki Adaları’na gönderilmesi düşüncesi yabancıyı yalnızca şaşırtmamış, heyecanlandırmıştı bile.

“Evet, evet!” diye haykırdı. Bu arada, Berlioz’a dönük yeşil sol gözü parlamıştı. “Tam ona göre yer! Bir gün kahvaltıda şöyle demiştim ona: ‘Tamam, profesör, siz bilirsiniz ama yanlış düşünüyorsunuz! Bu görüşünüz belki zekicedir, ama bütünüyle anlaşılmazdır! Sizi alaya alacaklardır.’”

Berlioz gözlerini iri iri açtı. “Kahvaltıda... Kant’a... Neler saçmalıyor bu adam?” diye geçirdi içinden.

Yabancı, Berlioz’un şaşkınlığını umursamadan, şaire döndü.

“Ancak, onu Solovki’ye göndermek olanaksızdır,” dedi, “çünkü yüz küsur yıldır Solovki’den çok daha ıssız, çok daha uzak yerlerde bulunuyor kendisi ve inanın bana, onu oralardan koparıp almak olanaksızdır.”

Muzip şair, “Yazık, üzüldüm!” dedi.

Kimin nesi olduğu bilinmeyen yabancı, “Ben de üzüldüm!” diye karşılık verdi ve sözüne devam etti. “Ama bakın nasıl bir sorun huzursuz ediyor beni. Eğer Tanrı yoksa, şöyle bir soru geliyor aklıma: İnsan hayatını, genelde, dünyadaki düzeni kim yönetiyor?”

Pek açık olmayan bu soruya, doğrusunu söylemek gerekirse, Bezdomniy öfkeli cevap verdi: “İnsan kendi yönetiyor.”

Yabancı yumuşak, karşılık verdi:

13 David Strauss (1808-1874), Alman teolog. İsa’nın hayatını yazmış ve İncil’de anlatılan hayatın efsaneden ibaret olduğunu söylemiştir – y.h.n.

14 Önceki yüzyıllarda manastırların olduğu Beyaz Deniz’de Onega Körfezi’ndeki Solovki Adaları, 17. yüzyıldan sonra siyasi suçluların sürgün yeri olmuştur – ç.n.

“Affedersiniz ama, yönetmek için, en azından, hiç değilse belirli, uygun bir zaman için bir planınızın olması gerekir. Size sormama izin verin: Komik denecek kadar kısa süreli, diyelim bin yıllık bir plan bile yapabilmek olanağına sahip değilken, hatta kendi yarımı için herhangi bir garanti veremiyorken, insan nasıl başaracak bu yönetim işini? Dahası, aslında –bu arada Berlioz’a dönmüştü yabancı– düşünün, sözgelimi, yönetmeye, sağa sola buyruklar vermeye, başkaları için de, kendiniz için de bir şeyler yapmaya başladınız, kısacası bundan haz da duyuyorsunuz ve birden... öh... öh... ciğerlerinizde kötü huylu bir ur var.” Burada tatlı tatlı, alaylı gülümsedi yabancı, kötü huylu ur düşüncesi sanki pek hoşuna gitmişti. Gözlerini kedi gibi kısarak yüksek sesle tekrarladı. “Evet, kötü huylu bir ur... işte o zaman sona erer sizin yönetiminiz! O andan sonra kendi kaderinizden başka hiç kimsenin kaderi umrunuzda değildir. Akrabalarınız yalan söylemeye başlarlar size, kötü bir şeylerin olduğunu hissedersiniz, doktorlara koşarsınız, daha sonra şarlatanlara, kimi zaman falcılara bile... İlk yaptığınız gibi ikinci, üçüncü yaptığınızın da boşuna olduğunun farkındasınızdır. Ve her şey bir trajediyle biter: Kısa bir süre öncesine kadar bir şeyleri yönettiğini sanan kişi şimdi tahta bir sandıkta hareketsiz yatmaktadır. Tahta sandığın çevresinde toplanmış olanlar, onun içinde yatanın artık bir işe yaramayacağını bildikleri için yakarlar onu. Oysa daha kötüsü de olur: Adam tam Kislovodsk’a¹⁵ gitmeye hazırlanıyorken – yabancı gözlerini kısarak baktı Berlioz’a– olay önemsiz gibi görünür, ama bunu yapamaz, nedendir bilinmez, birden ayağı kayar, tramvayın altına düşer! Onun bunu bilerek yaptığını mı söyleyeceksiniz? Ya da, bunu ona başka biri mi yapmıştır?”

Ve tuhaf tuhaf gülümsedi yabancı.

Berlioz kötü huylu urla, tramvayla ilgili anlatılanları büyük bir dikkatle dinledi, endişeli birtakım düşünceler acı vermeye başlamıştı ona. “Yabancı değil bu adam! Yabancı değil!” diye düşünüyordu. “İşinin erbabı biri... Peki ama kimin nesidir?”

Yabancı birden Bezdomny’a döndü. “Farkındayım, sigara içmek istiyorsunuz,” dedi. “Hangi markayı tercih ediyorsunuz?”

15 Kafkasya’da bir kaplıca kenti – ç.n.

